

УДК 336.71

Гойхман М.І., к.т.н.

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України

СУЧАСНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ АКТИВАМИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглядається проблема ефективності зовнішніх методів управління проблемними активами банківської системи України та міжнародний досвід втручання держави у цей процес.

З точки зору автора вирішення проблеми лежить у площині використання практики застосування зовнішніх методів управління проблемними активами, оскільки внутрішньобанківські методи управління проблемними активами не працюють. Найбільш дієвими методами можуть стати передача проблемних активів в управління третім особам - як правило, колекторським компаніям, продаж проблемних активів непов'язаним фінансовим компаніям на умовах факторингу або ж продаж проблемних активів спеціалізованим фондам distressed assets (проблемні активи). Для зменшення обсягів проблемних активів та нарощування темпів кредитування реальної економіки обґрунтовано необхідність створення спеціалізованих фондів проблемних активів. Створення ринку проблемних активів має стати наступним логічним кроком на шляху відновлення національної економіки. Україна володіє добрим потенціалом у цій галузі, але існуюче законодавство не дає можливості розвиватися. Крім того, інвесторів відлякує відсутність якісного інституційного середовища (корупція, інформаційна непрозорість, відсутність економічної свободи тощо)

Ключові слова: прострочена заборгованість за кредитами, проблемні активи, методи управління проблемними активами, факторингові компанії, спеціалізовані фонди проблемних активів.

Goykhman M.I.

MODERN MANAGEMENT OF DISTRESSED ASSETS OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

In article the problem of efficiency of external methods of management by problem assets of the banking system of Ukraine and the international experience of intervention of the state in this process is considered.

From the point of view of the author of a solution lies in the plane of use of practice of the application of the external methods of control over problem assets as in bank methods of control over problem assets don't work. The most effective methods can become transfer of problem assets to management to the third parties - as a rule, to the collection companies, sale of problem assets to unaffiliated finance companies on the terms of factoring or sale of the problem assets to specialized funds distressed assets (problem assets). For reduction of volumes of the problem assets and accumulation of the rates of crediting of the real economy need of creation of specialized funds of the problem assets is proved. Creation of the market of the problem assets has to become the following logical step on the way of recovery of the national economy. Ukraine possesses good potential in this area, but the existing legislation does not give the chance to develop. Besides, investors are frightened off by absence of qualitative institutional environment (corruption, information opacity, absence of economic freedom, etc.)

Keywords: arrears on the credits, problem assets, methods of control over problem assets, the factoring companies, specialized funds of problem assets.

Гойхман М.И.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРОБЛЕМНЫМИ АКТИВАМИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

В статье рассматривается проблема эффективности внешних методов управления проблемными активами банковской системы Украины и международный опыт вмешательства государства в этот процесс.

С точки зрения автора решения проблемы лежит в плоскости использования практики применения внешних методов управления проблемными активами, поскольку внутрибанковские методы управления проблемными активами не работают. Наиболее действенными методами могут стать передача проблемных активов в управление третьим лицам - как правило, коллекторским компаниям, продажа проблемных активов несвязанным финансовым компаниям на условиях факторинга или продажу проблемных активов специализированным фондам distressed assets (проблемные активы). Для уменьшения объемов проблемных активов и наращивания темпов кредитования реальной экономики обоснована необходимость создания специализированных фондов проблемных активов. Создание рынка проблемных активов должен стать следующим логическим шагом на пути восстановления национальной экономики. Украина обладает хорошим потенциалом в этой области, но существующее законодательство не дает возможности развиваться. Кроме того, инвесторов отпугивает отсутствие качественного институционального среды (коррупция, информационная непрозрачность, отсутствие экономической свободы и т.д.)

Ключевые слова: просроченная задолженность по кредитам, проблемные активы, методы управления проблемными активами, факторинговые компании, специализированные фонды проблемных активов.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Головним чинником, що гальмує відновлення банківської системи України, залишається проблема великої кількості ризикових кредитів на балансах українських банків. У 2013 році міжнародні рейтингові агентства Fitch і Moody's знизили рейтинги багатьох українських банків і України в цілому. Згідно з оцінкою Fitch довгостроковий кредитний рейтинг дефолту емігента українських банків обмежений категорією «В», що свідчить про наявність істотних ризиків банківського сектора. Отже, дослідження методів управління проблемними активами банківської системи України, є вкрай актуальною задачею.

Питання управління проблемними активами банків розглядаються як вітчизняними так іноземними вченими, серед яких О. Барановський, О.Дзюблюк, Н. Дунас, Д. Еліот, Г. Карчева, В. Крилова, І.Лютий, В.Міщенко, С. Науменкова, І. Недзельська, М. Ніконова, Л.Примостка та багато інших.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Одним з найбільших ризиків національної банківської системи є проблемні кредити. Згідно з даними НБУ, в 2013 р. обсяг прострочених кредитів становить 76,566 мільярдів гривень - 9,1% від загального кредитного портфелю[3]. Дані НБУ відрізняються від даних міжнародних агентств (S&P (20%), Moody's (35%), Fitch (20% NPL і 25-30% «потенційно проблемних» кредитів) через недосконалість внутрішньобанківських методик роботи з проблемними активами. Так, наприклад, статистика національного регулятора не враховує значну кількість великих реструктуризованих і пролонгованих кредитів, які, за свою суттю, є проблемними. Суттєві складнощі виникають на рівні визначення категорій, адже банки та НБУ для аналізу проблемних кредитів використовують ряд визначень: прострочені кредити, неючі кредити, безнадійні кредити (V категорії якості), сумнівні кредити(IV-ї категорії якості) тощо [3]. Щоб уникнути формування додаткових резервів і небажання прийняття низьколіквідних активів на баланс або списання кредитів, банки масово йдуть на поступки позичальникам, тим самим спотворюють реальну статистику.

Аналіз проблемної заборгованості в портфелі банків на 01.10.2013 р. свідчить, що в середньому по банках вона становила 21,61 % [3; 6]. Теоретично, ситуація не критична, якщо у банку рівень проблемної заборгованості в портфелі складає 30-40%, але тільки за умови, що його портфель в основному представлений споживчими кредитами і банк дотримується нормативу великих кредитних ризиків. В той же час, в Україні, багато українських банків кредитують афілійованих осіб, в результаті чого навіть 20 % - це проблемна заборгованість, оскільки це може стати початком проблем з виплатою депозитів. Банки часто порушують нормативи щодо кредитного ризику на одного контрагента. Наприклад, за даними квартальної звітності, у банку ВТБ даний норматив на 01.01.2013 становив 31,92%, а на 01.10.2013 - вже 35,47%, при нормативному значенні не більше 25 % [2]. Отже, питання управління проблемною заборгованістю вкрай актуально для більшості банків України.

Цілі статті є визначення найбільш ефективних методів управління проблемними активами банківської системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В літературі виділяють внутрішньобанківські та зовнішні методи управління проблемними активами [1; 5; 8]. До внутрішніх методів управління проблемними активами відносяться: пролонгація кредиту, що передбачає продовження строку кредитування; надання банком кредитних канікул позичальнику, що дає змогу позичальнику упродовж певного часу погашати тільки відсотки за кредитом; зміна схеми погашення кредиту з класичної на ануїтетну – або навпаки); переведення валютного кредиту в гривневий, або конверсія.

Аналіз показує, що недоліками внутрішньобанківських методів управління проблемними активами є втрата ліквідності, відволікання істотних фінансових ресурсів від основної діяльності, утримання на балансі банку прогнозованих фінансових втрат за

ризиками, обмежена гнучкість застосування [8]. До зовнішніх методів управління проблемними активами відносять передачу проблемних активів в управління третій (колектору) без оптимізації балансу банку; передача/продаж проблемних активів пов'язній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу (SPV onshore/offshore); продаж проблемних активів непов'язній фінансовій компанії на умовах факторингу; здійснення сек'юритизації активів та інші методи.

На наш погляд, вирішення проблеми лежить у площині використання практики застосування зовнішніх методів управління проблемними активами, оскільки внутрішньобанківські методи управління проблемними активами не працюють. Найбільш дієвими методами можуть стати передача проблемних активів в управління третім особам - як правило, колекторським компаніям, продаж проблемних активів непов'язаним фінансовим компаніям на умовах факторингу або ж продаж проблемних активів спеціалізованим фондам distressedassets (проблемні активи). Якщо перші два методи вже активно використовуються в Україні, то фонди з управління проблемними активами практично не використовуються. У той же час у світовій практиці продаж банками своїх проблемних активів фондам PrivateEquity, що спеціалізуються на distressedassets є налагодженою й загальноприйнятою процедурою, особливо в розвинених країнах.

Активний розвиток фондів PrivateEquity в сфері distressedassets розпочався в 80 -х роках ХХ ст. Не зважаючи на те, що в загальному обсязі інвестування в проблемні приватні компанії, що зазнають фінансові труднощі або банкрутство, ці фонди привнесли порівняно невеликий внесок, їх значення у розвитку ринку проблемних активів з кожним роком зростає. Звуження світового ринку капіталу і світова економічна криза, що сталась в 2008 р., створила додаткові можливості для фондів PrivateEquity в сфері distressedassets. Протягом 2003-2013 рр. в світі було створено 288 фондів проблемних активів, що дозволило залучити інвестицій на суму 219 млрд. дол. США. За цей період на європейському ринку 52 фондам вдалося зібрати 25,4 млрд. дол США. Пік розвитку фондрайзинга у світовому масштабі припав на 2007 і 2008 рр., коли було створено 44 і 40 фонду distressedassets та залучено 51,3 млрд. дол США і 54,2 млрд. дол США відповідно (рис. 1).

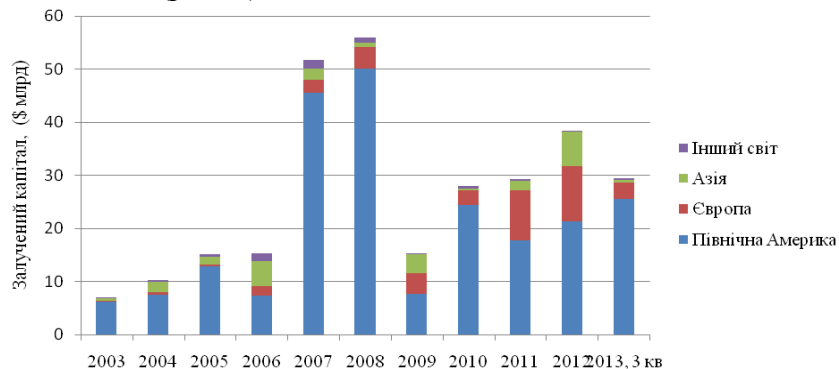

Рис. 2. Світовий розподіл PrivateEquity в сфері distressedassets

Дані рис.1 свідчать, що починаючи з 2009 р. обсяги залучених коштів фондами PrivateEquity в сфері distressedassets, як сама кількість фондів продовжують зростати. На сьогоднішній день найбільші фонди PrivateEquity в сфері distressedassets у світовому масштабі функціонують в США (табл.1).

На користь фондів PrivateEquity, що спеціалізуються на проблемних активах, свідчить дослідження Preqin, в якому розглянуті показники ризику і прибутковості. Згідно дослідження, фондам PrivateEquity в сфері distressedassets властива порівняно висока внутрішня норма прибутковості при рівні ризику - вище середнього [Обзорукраинскогорынкапроблемныхактивов.]. Про те, що діяльність PrivateEquity в сфері distressedassets є найбільш ефективною стратегією серед інших напрямків

діяльності фондів, свідчить також динаміка індексу PrEQInDistressedPrivateEquity, темпи зростання якого істотно випереджають показники індексів венчурних фондів, фондів нерухомості, та індексу S & P 500.

Таблиця 1

Найбільші PrivateEquity в сфередistressedassets (станом на 31.10. 2013)

Найменування фонду	Управляюча компанія	Обсяг залучених коштів, млрд.дол. США	Розташування
Mount Kellett Capital Partners III	MountKellettCapitalManagement	4.0 USD	Asia,Europe, NorthAmerica
OaktreePrincipalFund VI	OaktreeCapitalManagement	3.0 USD	Global
SunCapitalPartners VI	SunCapitalPartners	3.0 USD	North America, Europe
MHR InstitutionalPartners IV	MHR FundManagement	2.8 USD	NorthAmerica
VardeFund XI	VärdePartners	2.0 USD	Asia,Europe, NorthAmerica
AresCapitalEurope II	AresManagement	1.5 EUR	Europe
CarlyleStrategicPartners III	CarlyleGroup	1.5 USD	Global
Vallis Construction Sector Consolidation Fund	VallisCapitalPartners	1.0 EUR	Portugal
KKR SpecialSituationsFund	KohlbergKravisRoberts	1.0 USD	Global
Providence Debt Opportunity Fund III	ProvidenceEquityPartners	1.0 USD	NorthAmerica

Складено за даними PreqinSpecialReport: DistressedPrivateEquity, December 2013 [10]

Поштовхом для розвитку фондів PrivateEquity, що спеціалізуються на проблемних активах, стане впровадження вимог Базель III (в повному обсязі з 2019 р.), що приведе до обмеження на обсяги позичкових коштів, отже банки будуть змушені продавати досить велику частку кредитів. Середня ціна покупки проблемних кредитів європейських банків близько 60% від номіналу, з очікуваним поверненням в розмірі 15 % -25%. Серед основних гравців на європейському ринку, які здатні взяти участь у придбанні проблемних активів європейських банків слід виділити фонди «GLG EuropeanDistressedFund», «SothicCapitalManagement» і «FortelusCapitalManagement». Підвищується активність американських distressedassets фондів на європейському ринку- на ринок планують вийти такі відомі американські фонди як «ApolloManagement» і «KingStreetCapitalManagement».

Стагнація національної економіки, низькі темпи розвитку кредитування змусили банки переглянути свої стратегії розвитку в бік розвитку ринку проблемних кредитів. У 2013 р. в Україні спостерігалися наступні тенденції у сфері проблемних активів: стримана політика кредитування банками, більш активне списання безнадійних кредитів, реструктуризація боргів з частковим списанням. Так само почали з'являтися пропозиції про продаж забезпечених кредитних портфелів. Отже, можна високо оцінити прибутковність бізнесу, пов'язаного з управлінням і реалізацією проблемних активів.

Український ринок проблемних активів представлений в основному факторинговими компаніями, афілійованими з колекторськими фірмами. В 2009 р. на фінансовому ринку з'явилися кредитні пайові інвестиційні фонди, розвиток яких пов'язаний з інтересом іноземних фондів до покупки українських «distressedassets» і формуванням їх в структурі «distresseddebtunds». Колекторські компанії в основному працюють з беззаставними кредитами фізичних осіб. Що стосується роботи з корпоративними кредитами на українському ринку проблемних активів мова не йде тому це більш складні взаємини банку і боржників. Крім того заставні кредити (наприклад, іпотечні) вимагають більшого інвестування, чого не можуть дозволити колекторські фірми, на відміну від інституційних інвесторів (фондів). При продажу банком проблемних активів і недостатній сумі резерву, сформованої під цей актив, розмір дисконту навряд чи буде високим. В той же час, подібне позбавлення від активу може виявитися збитковим, оскільки при певному дисконті і сумі раніше сформованого

резерву за кредитом, податкові відрахування можуть перевищити економічну вигоду. Саме тому податкове законодавство продовжує залишатися однією з основних проблем на шляху розвитку ринку проблемних активів України.

Створення ринку проблемних активів в Україні відбувається в наступні етапи. На першому укладають угоди національні інвестори, на другому етапі необхідно створити платформу для операцій з проблемними активами на базі регіональної біржі, і лише на третьому етапі допускати на цей ринок іноземних інвесторів. В Україні створено товарну біржу «Електронні торги України», яка є першим спеціалізованим майданчиком для продажу майна і прав в процедурах банкрутства. Біржа представлена філіями в усіх областях України та в АР Крим [9]. Наприкінці 2013 р. сім банків, у тому числі з ТОП-10, віддали проблемні активи на 1 млрд грн на продаж на цій біржі [9]. Три банки – ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «Банк Форум» та ПАТ «Банк Кіпру» – підписали з ТБ «ЕТУ» договори про співпрацю. При цьому, об'єкти боржників банків ПАТ «ПБ» та ПАТ «Банк Форум» вже виставлені на продаж на електронному майданчику.

В Україні на ринку проблемних активів в якості ефективного гравця зарекомендував себе Дельта Банк. Наприклад, УкрСиббанк продав йому проблемних активів на суму 1 млрд. грн., при цьому структура проблемних активів останнього не перевищила 15 %. Банк має позитивний досвід роботи в цій сфері, і вже реалізував активи, що знаходяться в портфелі Укрпромбанку.

У січні-жовтні 2013 р., Міністерство юстиції розмістило на своєму офіційному сайті 294 заявки від Товарної біржі «Електронні торги України» на торги загальною вартістю майна понад 2 млрд. 17 млн. грн. Загальна кількість розміщених на сайті регулятора заявок (сукупно - на електронні та звичайні торги) - 998. Таким чином, частка ТБ «ЕТУ» на ринку торгів майном банкрутів за кількісною ознакою перевищує 29,4% [4].

Таким чином, повноцінний ринок проблемних активів в Україні може бути створений вже в 2014 році. Цей процес значною мірою підтримує і прискорить зростаюча конкуренція між колекторськими компаніями та іншими учасниками ринку проблемних активів. До того ж вихід іноземних банків з українському ринку теж створює можливостей для зростання національних банків, які мають ресурси (з України пішли австрійські ErsteGroup і Volksbank, шведська SEB Group, німецький Commerzbank; Societe Generale і CreditEuropeBank - перестали працювати в роздріб). В 2013 р. Микола Лагун викупив Кредитпромбанк у пулу європейських інвесторів, Сведбанк(Омега Банк) - у шведського Swedbank, а Астра Банк - у грецької AlphaGroup).

Створення спеціалізованих фондів distressed assets відбувається й українськими інвестиційними компаніями. Так, в липні 2009 р. був створений перший фонд, що інвестує в проблемні активи - ТЕКТ PrivateEquityFund I, який цікавлять українські підприємства, що зіткнулися з фінансовими труднощами, але операційна діяльність яких - стабільна й є потенціал для зростання після реструктуризації активів і заборгованості підприємства. Фонд визначив наступні типові об'єкти інвестування[11]:

- підприємства з надлишковою борговим навантаженням і стабільної операційною діяльністю;
- підприємства, визначені на основі оцінки за коефіцієнтами щодо поточної операційної прибутку;
- підприємства, які здійснюють свою діяльність на ринках з низькою чутливістю до зниження макроекономічної активності;
- активи з низькою ціною, але високим очікуваним інвестиційним доходом;
- підприємства, для яких доцільним і перспективним є проведення реорганізації шляхом злиття;
- інвестиційні об'єкти в нових і таких, що перебувають у процесі формування, сегментах ринку, які мають високий попит;
- підприємства, в яких є конфлікт інтересів власників.

Висновки. Таким чином, аналіз методів управління проблемними активами банківської системи України, свідчить, що найбільш ефективним є створення спеціалізованих фондів проблемних активів. Не зважаючи на те, що в усьому світі ринок проблемних активів є загальноприйнятою практикою, в Україні він тільки починає зароджуватися. Створення ринку проблемних активів має стати наступним логічним кроком на шляху відновлення національної економіки. Україна володіє добрим потенціалом у цій галузі, але існуюче законодавство не дає можливості

розвиватися. Крім того, ті інвесторів (іноземних і вітчизняних) також відлякує відсутність якісного інституційного середовища (корупція, інформаційна непрозорість, відсутність економічної свободи тощо). Створення стійкої законодавчої бази в цьому сегменті дасть поштовх до розвитку цього напрямку. Підвищення прозорості діяльності підприємств і банків у сфері управління проблемними активами в значній мірі активізує інтерес іноземних інвесторів. У той же час, не дивлячись на високу прибутковість, рівень ризику для інвесторів досить великий, що буде знижувати привабливість українських проблемних активів. Також в даному сегменті є нестача професійних керуючих. Вирішення існуючих проблем у сфері законодавчого регулювання процесів управління проблемними активами, а також розвиток організаційної інфраструктури в даній області повинні в перспективі зробити український ринок проблемних активів одним з привабливих інвестиційних напрямків.

Список використаних джерел:

1. Барановський О. Проблемні банки: виявлення і лікування [Текст] / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2009. - № 11. – С. 18 -31.
2. ВТБ Банк // http://www.vtb.ua/about/information/fin_report/
3. Національний банк України // <http://www.bank.gov.ua>
4. Міністерство юстиції України // <http://www.minjust.gov.ua/>
5. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в умовах кризи. Світовий досвід і можливості застосування в Україні [Текст] / В.Крилова, М. Ніконова // Вісник НБУ. – 2009. - № 5. –С. 13 -17.
6. Рейтинг проблемності кредитних портфелів – 2013 // <http://real-economy.com.ua/publication/ratings/43756.html>.
7. Обзор украинского рынка проблемных активов в контексте развития профессиональных участников // <http://inventure.com.ua/analytcs/investments/obzor-ukrainskogo-rynka-problemnyh-aktivov-v-kontekste-razvitiya-professionalnyh-uchastnikov>
8. Слобода, Л. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період [Текст] / Л. Слобода, Н. Дунас // Вісник НБУ. – 2011. - № 4. – С. 46 -51.
9. ТоварнаяБиржа «Электронные торги Украины»// <https://tbetu.com.ua>].
10. PreqinSpecialReport: DistressedPrivateEquity, December 2013 \\
https://www.preqin.com/Research/PE/rcp_pe_home.aspx
11. ТЕКТ PrivateEquityFund I // <http://www.tekt.com/?mid=89>

Рецензент Азаренкова Г.М.